

AZ RMDSZ, A ROMÁNIAI KORMÁNY ÉS A PROTOKOLLUM

Kántor Zoltán

Négyesztendei kormányzás után az RMDSZ¹ 2001 januárjában egy protokollum keretében egyezséget kötött a PSD-vel,² a kormányzó párttal. 2002 januárjában egy hasonló egyezséget köt az RMDSZ és a PSD. Tanulmányomban ennek az egyezésnek a hátterét és lehetséges következményeit vizsgálom.

AZ RMDSZ

Mielőtt az elemzést elkezdeném, kitérek az RMDSZ-ről szóló megközelítések bemutatására. Az RMDSZ-ről készült tanulmányokban legtöbbször aktuálpolitikai igényű megközelítések találkoznak távlatteremtő kísérletekkel, s ez általában nem független a szerzők politikai preferenciáitól. A kérdésfelvetés általában az, hogyan tagolódik az RMDSZ, milyen irányzatok versengenek egymással, mit kellene tenni a belső pluralizmus érdekében stb. Ritkaság számba mennek azok a tanulmányok, amelyeknek központi kérdése az RMDSZ jellege, működése, történelme.³

Az RMDSZ meghatározásának kérdése többszintű. Zavart okoz az a tényező, hogy az RMDSZ a romániai magyarság érdekvédelmi szervezeteként határozza meg magát, és nem politikai pártként. A politikatudományi elemzés szempontjából az érdekvédelmi szervezetként való meghatározás pontatlan. Az RMDSZ-t csak politikai pártként elemezhetjük, és ezen belül meg kell vizsgálni, hogy milyen jellegű párt, illetve azt, hogy milyen keretben elemezhetjük tevékenységét.

Különböző megközelítésekkel találkozhatunk, így a meghatározások függenek a tanulmány kontextusától. Bakk Miklós az RMDSZ történelmé-

ről írott tanulmányában néppárti jellegűnek (ideológiai nyitottság, jól működő, professzionális pártapparátus, a platformosodás lehetőségének fenntartása) tekinti az RMDSZ-t.⁴ Egy későbbi tanulmányában pedig, amellet, hogy etnikai pártként határozza meg az RMDSZ-t, kiemeli regionális jellegét: „regionális jellegű pártok [és PDSR⁵ – megj. K. Z.]. Hangsúlyozom, nem regionális pártok, csak regionális jellegűek.”⁶ Molnár Gusztáv inkább az ideológia szemszögéből közelíti meg a kérdést, a jobbközép pártokhoz sorolva az RMDSZ-t: „Az RMDSZ mint párt egyértelműen jobbközép orientációjú, amit az is bizonyít, hogy a kereszténydemokrata pártok nemzetközi szervezetének tagja.”⁷ Kántor Zoltán és Bárdi Nándor pedig kizárólag etnikai pártként határozza meg.⁸ Mindezek mellett jelen van az a megközelítés, amely az RMDSZ-t önkormányzatként fogja fel. Természetesen írásomban elsősorban etnikai pártként kezelem az RMDSZ-t.

Ennek a kérdésnek a lényegét érintik azok a vizsgálatok is, amelyek az RMDSZ belső működését tanulmányozzák. E megközelítések szerint az RMDSZ kettős funkciót tölt be. Egyrészt politikai pártként vesz részt a romániai politikai életben, másrészt társadalomszervező feladatokat lát el. Az ilyen pártok programjának és politikai cselekvésének központjában az illető nemzeti/etnikai csoport/közösség érdekeinek és értékeinek képviselete áll. A helyzet ellentmondásait így foglalhatjuk össze: „Az RMDSZ nagy paradoxona, hogy miközben egy etnikai közösség egészének politikai képviseletét látja el, a román pártrendszerben s a belpolitika színterén pártként kell fellépnie – amit a romániai magyarság politikai integráltsága áraként is tekinthetünk –, s így számos kérdésben a parlamenti és pártpolitizálás napi kompromisszumaihoz kell igazodnia.”⁹

A működéssel és a politikai szereppel kapcsolatos kérdések a következő témák köré csoportosultak: 1. az RMDSZ-en belüli törésvonalak; 2. a frakciók és a belső pluralizmus kérdése – belső választások; 3. kormányon vagy ellenzékekben; 4. az RMDSZ koncepciói az autonómiára, az államra, a kisebbségi és nyelvtörvényre vonatkozóan; 5. a döntéshozó és végrehajtó testületek kérdése (SZKT, Ügyvezető Elnökség, parlamenti frakciók stb.); 6. az értelmiség és az RMDSZ viszonya; 7. az országos RMDSZ és a helyi szervezetek közötti viszony; 8. az RMDSZ és a magyar állam, illetve magyarországi pártok közötti viszony; 9. az RMDSZ a nemzetközi politikában, különös tekintettel az európai integrációra.

Az RMDSZ szerkezeti felépítése 1989 óta központi vitakérdés. Az eltérő elképzelések arra vonatkoznak, hogy a különböző területi, politikai, képviselői szervezetek hogyan legyenek képviselve a döntéshozásban, illetve az így megalakult testületek hogyan választják meg a végrehajtó testületeket. Ezzel szorosan összefügg az a kérdés, hogy mely döntéshozó és végrehajtó testületnek milyen kompetenciái vannak. Elméleti szinten ezek a belső demokrácia és képviselet kérdéseit vetik fel. A leggyakrabban használt metafora az „állam az államban”.¹⁰

A kormányon vagy ellenzékben – az aktuálpolitikai kérdésekhez tartozik. Az RMDSZ 1990 és 1996 között ellenzéki párt volt, majd az 1996–2000-es időszakban pedig kormánypárt. Jelenleg, 2000-től, ellenzéki párt, amely viszont parlamenti támogatást nyújt a kormánypártnak. Az RMDSZ kormányzati szerepvállalása újra felszínre hozta az RMDSZ működésére vonatkozó kérdéseket. Ezek közül a legjelentősebbek az RMDSZ érdekérvényesítő stratégiájára vonatkoznak. Elméleti szinten a kérdés az, hogy meddig mehet el az RMDSZ úgy, hogy deklarált céljaihoz hűséges maradjon. Milyen taktikai kompromisszumokat köthet rövid távon (és azok mennyiben azok) anélkül, hogy a stratégiai célokat hosszú távon feladja? További központi jelentőségű kérdés az RMDSZ-vezetőség legitimitására vonatkozik: melyik testület milyen feltételek mellett dönthet ilyen horderejű kérdésekről?¹¹

A KORMÁNYKOALÍCIÓS RÉSZVÉTEL ÉS A 2001-ES EGYÜTTMŰKÖDÉS

A Bárdi Nándorral közösen írott tanulmányunkban¹² a kormánykoalíciós szerepvállalásról azt állítottuk, hogy a konkrét eredmények mellett háttérbe szorult az RMDSZ társadalomszervező tevékenysége. Az RMDSZ 2002 januárjában megkötött egyezménye a Romániában kormányzó PSD-vel tükrözi a nemzeti kisebbségek pártjának állandó dilemmáját: ellenzékben vagy kormányzati pozícióból érvényesítsék az általuk képviselt nemzeti kisebbség érdekeit.

Paradox módon az igazán fontos törvényt az első együttműködés ideje alatt hozta meg a romániai kormány. Az RMDSZ vezetőségének a belső pozíció megerősítése mellett az együttműködés legitimitációja lehetett

a fő célja. Ezzel ugyanakkor az EU felé is a kisebbségi jogokkal törődő párt képét mutathatta fel a PSD. A státustörvény körülötti feszültségek is valószínűleg súlyosabbak lettek volna, ha nincs együttműködési szerződés a PSD és az RMDSZ között. Végre sikerült akkreditálni az EMTE¹³ magyar szakjait, és az állam gyakorlatilag nem gördített túlzottan nagy akadályokat az egyetem beindítása elé.

Ugyanakkor nem feledkezhetünk meg arról, hogy ebben az évben a csángókérdés, a SRI jelentése az állam meggyengüléséről Hargita és Kovászna megyékben, a magyarországi tankönyvek kérdése, valamint a nemzeti szimbólumok használatának a tilalma is ebben az időszakban történt. Emellett Csíkszeredában tartották a decemberi egyesülés ünnepét. Tehát pozitív és negatív tapasztalatok egyaránt jellemzik az első protokollumot. Természetesen az RMDSZ-en belüli különböző politikai irányzatok az év más-más vetületét hangsúlyozták ki.

Már az RMDSZ kormányzati szerepvállalása mélyítette az ellentéteket az RMDSZ vezetősége és a belső ellenzék, elsősorban az RT¹⁴ között. Ez az ellentét csak erősödött az RMDSZ PSD-vel kötött egyezsége után. Az ellentétek a sokat vitatott, augusztusban nyilvánosságra került – valódi vagy hamis – jegyzőkönyv kapcsán éleződtek ki.

Az elemző mondhatná azt, hogy a politikában mindennek ára van, és ezek a megegyezések a természetes jellemzői a politikának. Ennél viszont összetettebb a probléma. A legfontosabb kérdések – az állami támogatású magyar egyetem, valamint az autonómia kérdése – teljesen lekerültek a napirendről. Ez bizonyára az egyezés tárgyat képezte. Ami a kulcskérdése a kooperatív politikának: hogy hosszú távon mi szolgálja inkább a romániai magyarság érdekeit. Ez az eredmények és kudarcok egyszerű összevetésével nem magyarázható meg teljesen. Félő, hogy az együttműködés intézményesítése a hosszú távú érdekeknek szab korlátot. Megjegyzem, hogy egyáltalán nem biztos, hogy a konfrontatív politika több eredményre vezetne.

PROTOKOLLUM 2002

2002 januárjában az RMDSZ-nek két dolgot kellett figyelembe vennie. Egyrészt a négyéves kormányzati tapasztalatot, másrészt az egyéves együttműködést. Az együttműködés felmutatható eredményei mellett az

RMDSZ vezetőségének számolnia kell a belső ellenzék kritikájával. Az elemzésben nem hagyható figyelmen kívül, hogy a magyarországi kormánypárt szoros kapcsolatban van az RT vezetőségével. Nehéz ennek valóság tartalmát és súlyát felmérni, tény viszont az, hogy ezt az RMDSZ vezetősége és az RT is így érzékeli. A státustörvény körülötte feszültségek, valamint a 2001. decemberi magyar–román egyezmény is meghatározó körülményt jelent.

A PSD–RMDSZ-protokollum megkötésénél mindezeket a tényezőket figyelembe kellett venni. Az RMDSZ – az eddigi megegyezésekhez hasonlóan – az SZKT¹⁵ megkérdése nélkül kezdte el a tárgyalásokat. Egy nem etnikai párt esetében teljesen természetes, hogy a párt vezetőségének döntéshozó fórumai megkérdése nélkül kezd el az ilyen jellegű tárgyalásokat, hisz erre mandátuma van. Egy olyan etnikai párt esetében, mint az RMDSZ, ez annyiban kényesebb, hogy nemcsak pártérdekeket kell képviselnie, hanem bármilyen ilyen horderejű döntésnél egy közösség jövőjéről is dönt valamilyen mértékben. A kulcskérdés ebben az esetben az intézményesülés. 1996-tól az RMDSZ intézményesíti a kormányzópárt és az RMDSZ közötti kooperációs viszonyt. Ennek pozitív oldala abban mutatkozik meg, hogy a legfelsőbb román döntéshozókkal egyeztetve nagyobb valószínűséggel érnek el (biztosítanak) a romániai magyarság számára fontos jogokat. Ezeknek több formája lehetséges: új törvények, törvénymódosítások, kormányrendeletek, ingatlanok visszaszolgáltatása, magyar intézmények támogatása, de idesorolhatjuk az állami szintű nacionalizmus visszaszorítását is. Annak ellenére, hogy nem csupán pozitív fejleményeknek lehettünk tanúi 1996 óta, nem kérdőjelezi meg az előbbi állítást. Ezekre a kérdésekre később részletesebben visszatérek.

Talán nem feltétlenül negatív, de mindenképpen elgondolkodtató az intézményesülésnek a másik vetülete: a nem feltétlenül jogállami kisebbségi kérdés megoldása. Akárhogyan is nézzük az eredményeket, látni kell azt, hogy az RMDSZ a különböző jogokat nem azért éri el, mert az jogszerű, és európai normákat követő, hanem mert szavazataival támogatja a kormányt. Az eredményességtől függetlenül ez igen veszélyes gyakorlat intézményesüléséhez vezethet (szerintem vezetett). Talán még nagyobb gondot jelent az, hogy fennáll annak veszélye: ezek a romániai magyarokat kedvezően érintő jogszabályok, rendelkezések (egy része) más politikai konstellációban visszavonhatók. Röviden összefoglalva egy olyan intézményesítést

láthatunk, amely törvénykezés szintjére emeli a politikai alkukat. Hangsúlyozom, hogy ez független az alku minőségétől, az alku intézményesülése jelentheti a gondot. Ebben az esetben a jogok alku tárgyává lesznek. Az RMDSZ parlamenti szavazásától függ, hogy valamiből jog lesz vagy nem.

A fentebbiek alapján nem kell csodálkozni azon, hogy vajon miért került be annyi, a magyarság számára pozitív változás a protokollumba. A protokollumban az RMDSZ csupán azt ígéri, hogy a parlamentben támogatja a kormányt: a törvények megszavazásával, valamint azért, hogy tartózkodik az olyan indítványok beadásától, illetve támogatásától, amelyek a kormány megbuktatására törekszenek.

Az RMDSZ vállalta, hogy az EU- és NATO-csatlakozás elősegítése érdekében a kormány programját támogatja. Ha csupán arról lenne szó, hogy az ilyen irányú törvényeket kellene támogatni, akkor semmi szükség sem lett volna az egyezményre, hisz ezeket a törvényeket az RMDSZ mindenképpen megszavazza. Az egyezményre azért volt szükség, mivel olyan törvények támogatásáról is szó van, amelyeket az RMDSZ normális körülmények között nem szavazott volna meg. Ha csupán az egyezményben leírtakra összpontosítunk, akkor az RMDSZ egy nagyon jó egyezményt írt alá. Ez igaz még abban az esetben is, ha csupán a protokollumban foglalt ígéretek fele teljesül.

Az egyezséget mind az RMDSZ-nek, mind a PSD-nek magyaráznia kell saját helyi szervezeteinek és a saját választóknak. Erdélyben román részről fenntartásokat fogalmaztak meg a magyaroktatás bővítése kérdésében a kolozsvári és a marosvásárhelyi egyetemeken. A rektorok úgy értelmezték a protokollumot, hogy ők határozzák meg, mit jelent az: „szükségletek szerint”. Mint az várható volt, Kolozsvár polgármestere ellenezte a protokollumot. Az RMDSZ helyi szervezetei közül például nem mindegyik fogadta kitörő örömmel az egyezményt. Különösen azokon a helyeken, ahol a független magyar képviselők nagy arányban jutottak a helyi és megyei tanácsba.

Nem zárható ki, hogy az RMDSZ nem vállalta volna ezt a politikai utat, ha a romániai demokratikus elkötelezettségű pártok gyakorlatilag nem estek volna szét. És nem kell hozzá túl sok politikai képzettség, hogy nyilvánvaló legyen: a 2004-es választásokig nincs sok esély arra, hogy azok a pártok megerősödjenek. Ezt az RMDSZ nyilvánvalóan felmérte. Hasonlóan azt is, hogy amennyiben nem köti meg ezt az egyezséget a PSD-vel, fennáll

annak a veszélye – ha nem is hasonló protokollum keretében –, hogy a PSD egyes törvényekhez akár a Nagy-Románia Párthoz is fordulhat. Ilyen értelemben az RMDSZ egy demokráciadilemmába is került. Egyrészt védi a romániai demokráciát attól, hogy a NRP ne kerülhessen hatalomközelbe, másrészt viszont egyezsége a – nem éppen demokratikus értékek iránt elkötelezett – PSD-vel annak a pártnak a legitimitációjához járul hozzá. Gabriel Andreescu ezt nyíltan ki is jelentette.¹⁶ És nem tévedünk sokat, ha ezt a romániai értelmiség szélesebb körében elfogadott véleménynek tekintjük.

A külföld (Nyugat-Európa, Amerika) viszonylatában ezek a kérdések természetesen másképp vetődnek fel. A külföldi általános vélekedés az, hogy a kisebbségek gondjait a leginkább megfelelően úgy lehet kezelni, ha a kisebbség részt vesz valamilyen formában a döntéshozatalban és/vagy a kormányzásban. Ezzel a szemlélettel nem érdemes vitatkozni, mivel első megközelítésben ez nagy valószínűséggel így is van. Egy intézményesült demokráciában pedig egészen biztosan ez az egyik legmegfelelőbb kisebbségvédelmi eszköz. Árnyaltabb képet kapunk, ha valamivel alaposabban megvizsgáljuk a kérdést. Nem feltétlenül biztos, hogy a nyugati elképzelések a mi térségünkben is érvényesek. Az ilyen politika biztosan eredményes, amennyiben az alapjogok biztosítva vannak, pontosabban: ahol a kisebbségi jogokat senki sem vonja kétségbe, Juan J. Linz és Alfred Stepan szavaival: ott, ahol „*democracy is the only game in town*”.¹⁷ Ez nem Románia esete.

Természetesen, kívülről tekintve, a nemzeti kisebbségek pártjainak kormányzati részvétele vagy szoros együttműködése a kormánnyal azt a benyomást kelti, hogy a kisebbségi kérdés rendezése a legjobb úton halad. Az ilyen jellegű együttműködés jó fényben tünteti fel az illető országot. A kisebbség számára viszont elveszi azt a lehetőséget, hogy a nyugati, főleg EU-s fórumokon egyes kérdések jogorvoslását kérje. A kisebbségi kérdés megoldását bizonyító propagandán túl a kisebbség külpolitikai lehetőségeinek beszűkülése az igazi ár. Ez Magyarország lehetőségeit is korlátozza. Amennyiben a magyar állam Románia szemére vet bármilyen jogsérelmet, elő lehet hozakodni azzal, hogy a kérdést az RMDSZ és a kormány rendezi. És amennyiben egy ilyen jogsérelem nem kap orvoslást, az valamilyen részben az RMDSZ felelőssége is.

Érdemes kitérni a népszámlálásra. A népszámlálás nem csupán arra jó, hogy kiderüljön, hány magyar él Romániában, hanem a közigazgatási tör-

vény óta jogok illetik meg azokat a magyarokat, magyar közösségeket, ahol a magyarság számaránya eléri a 20%-ot. Valószínűleg az RMDSZ felelőssége lett volna lépéseket tennie annak érdekében, hogy az adatlapon a magyar nemzetiség, a magyar nyelv és a magyarok felekezetei is nyomtatva szerepeljenek. A jelenlegi visszaélések, amelyekre számítani lehetett (!), e kérdés elmulasztásának a következményei.¹⁸ A mérleg pozitív serpenyőjében pedig ott van, hogy az RMDSZ hangsúlyos mozgósítótevékenységet fejtett és fejthetett ki. Az intézményesülés szempontjából a kérdés úgy tevődik fel, hogy amit jogi, politikai úton nem lehetett elérni, azt a gyakorlatban megteheti az RMDSZ. Igazi botrány nem vált abból, hogy az RMDSZ szórólapon „világosította fel” a magyarokat. Gondolom, nem kell magyarázni, hogy ez mennyire a pillanatnyi politikai helyzet függvénye. Hasonló a helyzet Héjja Dezső, az Agache-per elítélte esetében is. Nem jogállami, hanem Ion Iliescuval való egyezkedés kérdése az amnesztia.

Az együttműködési protokollum aláírása – mint az várható volt – ellenreakciókat váltott ki az RMDSZ belső ellenzéke részéről. A kifogások hasonlóak a kormányba lépés eldöntéséhez, illetve a 2001-es együttműködési protokolluméhoz. Első helyen az áll, hogy az RMDSZ megint az SZKT felhatalmazása nélkül ült le tárgyalni a PSD-vel. Ezek a kifogások a sajtóban és a február 2-án, Marosvásárhelyen megrendezett SZKT-n kerültek a köztudatba. Elsősorban a Reform Tömörülés képviselői voltak azok, akik fenntartásaikat megfogalmazták. Az SZKT utólagos jóváhagyásának kérdésén túl felvetették azt, hogy miért nem előzte meg az újabb protokollumot nyilvános vita a 2001-es együttműködés eredményeiről. Markó Bélával¹⁹ és az RMDSZ vezetőségével ellentétben a belső ellenzék – elsősorban a Reform Tömörülés – beteljesíthetetlennek tartja az elmúlt év ígéreteit. Markó Béla sem csupán az eredményeket emelte ki, de ezt az utat, az együttműködést tartja járhatónak. Az SZKT-n végül 78 igen és 14 nem szavazattal elfogadták a megállapodást.

Minden hasonló politikai lépés újra felveti az RMDSZ vezetősége és belső ellenzéke közötti ellentéteket. Ez a kérdés természetesen önálló elemzést érdemelne, erre viszont ebben a tanulmányban nincs elegendő hely. Újabb fejleményként mindenképpen meg kell említeni – és szerintem fontos, hogy a jelenséget ne becsüljük le –, hogy a parlamenti frakció néhány képviselője (a 27-ből kilenc) Polgári Szárny (PSZ) néven új frakciót hozott létre 2002. február 6-án.²⁰ A PSZ-t nem csupán az RT-hez tartozó

RMDSZ-képviselők alakították meg, hanem mások is csatlakoztak. Ugyanakkor például Tamás Sándor RT-s nem írta alá a nyilatkozatot. Míg az RT eddig elsősorban a romániai magyar politikai szférában, közelében politizált, addig a PSZ az RMDSZ-frakción belüli csoportosulás. Akár az az igénnyel is felléphetne, hogy önálló parlamenti frakciót alapít.²¹ A PSZ nyilatkozata kijelenti, hogy csupán olyan törvényeket fognak megszavazni, amelyek szerintük a romániai magyarok érdekeit szolgálják. Erre reagálva Adrian Năstase kormányfő meglebegtette, hogy amennyiben nem számíthat az összes RMDSZ-szavazatra, ő akár a PNL-lel²² is tárgyalna. Ezt követte az a felvetés, hogy az RMDSZ meg fogja szigorítani a frakciószabályzatát.

Közben elkezdődtek a helyi szintű egyeztetések. Ez újdonság a tavalyi protokollumhoz képest. Az egyezségek RMDSZ-része általában az oktatásról és az ingatlanok visszaszolgáltatásáról szólnak. Temesváron a Magyar Ház, Gyulafehérváron a Bathyaneum, Szatmárnémetiben a Katolikus Gimnázium, Nagyváradon az Ady Endre Középiskola stb. jelentik az RMDSZ részéről az alku tárgyát.

A protokollum kiváltotta több támogató és ellenző csoport aktivizálódását. Akárhányszor egy súlyos politikai döntést hoz az RMDSZ, ez megosztja a romániai magyarság politikai csoportjait.

Az *Itthon, fiatalon mozgalom* február 7-i nyilatkozatában támogatja a PSD és RMDSZ közötti együttműködést. Szimptomatikus ez a nyilatkozat, és azzal hozható összefüggésbe, hogy az RMDSZ vezetősége létrehozott és támogat olyan ifjúsági szervezeteket, amelyek nem opponálják politikáját. Ily módon konkurenciát teremtett a MIT²³ számára, amely elsősorban belső ellenzékiességéről volt ismert. A MIÉRT²⁴ megalakítása is ezt támasztja alá.

A Királyhágómelléki Református Egyházkerület támogatása megvonását az RMDSZ-től is felvetette.

Február utolsó hetében az RMDSZ Szociáldemokrata Tömörülés platformja országos tanácskozást tartott. Ez alkalomból kijelentették, hogy támogatják az együttműködési egyezményt. Ugyanakkor érthetetlennek tartják Tőkés László „fenyegetőzését”, hogy az egyházkerület megvonja támogatását az RMDSZ-től.

A Szatmár megyei szenátorok, képviselők (Erdei D. István, Kereskényi Sándor, Szabó Károly és Varga Attila) nyilatkozatban fejezik ki értetlenségüket Pécsi Ferencnek a Polgári Szárnyhoz való csatlakozása miatt, és egy-

ben felhívják a figyelmet az RMDSZ egységének veszélyeztettségére a PSZ által. Egyben a PSZ megalakulása veszélyezteti a PSD–RMDSZ-megállapodás végrehajtását.

A Szabadelvű Kör pedig felvetette a magyarok arányos részvételének kérdését az állami intézményekben.

Mindezek jelzik a romániai magyar társadalmon belüli feszültségeket és az erővonalakat. A különböző elitok integrálni próbálják a romániai magyarság különböző szervezeteit, ami hozzájárul a törésvonal megerősödéséhez. Ez egyben a belső demokrácia kifejeződése, és egyre élesebben felmerül egy olyan döntéshozó testület megválasztásának az igénye, amelyben ezeket a kérdéseket meg lehet tárgyalni. A jelenlegi struktúrában fennáll annak a veszélye, hogy az SZKT-n kívül jutnak kifejezésre, nyilvánosságra az ellentétek. Ez pedig a romániai magyarság belső demokratizálódását veszélyezteti.

Az első, márciusi kiértékelésnél Markó Béla elégedettnek mutatkozott az eredményekkel. A tények: 2002. február 27-én néhány egyházi ingatlan visszaszolgáltatásáról írtak alá jegyzőkönyvet (nagyvárad Orsolya-rendi zárda – amelyben az Ady Endre Gimnázium is működik, a szilágyosmlyói minorita rendház, valamint a székelykeresztúri kántortanítói lakás). 2002. február 28-án a nemzeti szimbólumok használatára vonatkozó jogszabályt módosítják, és eltörlik az 1990-ben született kormányrendeletnek azt a részét, amely szerint a megyei tanács dönt az utcák elnevezéséről.

Markó kiemelte, hogy a 2001-es együttműködésnek köszönhetően csökkentek a státustörvény körüli feszültségek. Feltételezhető, hogy az egyezségnek köszönhetően az ellenőrző bizottságok másként viszonyultak a „státusirodákhhoz”. Szerepet játszhatott az is, hogy – ugyancsak az egyezés alapján – RMDSZ-esek is részt vettek ezekben az ellenőrzésekben. A pozitív fejlemények közé sorolható az is, hogy jól halad a közigazgatási törvény hatálybaléptetése, valamint az, hogy a kisebbségek törvényszerűen használhatják a nemzeti szimbólumaikat, és énekelhetik a nemzeti himnuszukat. A pozitívumok közé sorolható, hogy megszavazták a helyi közigazgatási törvényt, majd pedig meghozták a végrehajtási rendeleteket. Általános érvénnyel megállapítható, hogy a legtöbb helyen viszonylag problémamentesen történik a többnyelvű táblák kihelyezése. A március 15-i ünnepek gyakorlatilag botrány nélkül zajlottak. Borbély László pedig kiemelte, hogy több felügyelőtestületben megmaradtak a magyarok, illetve

egyres helyekre újak kerültek – mindez az egyezés nélkül nem így történt volna.

Természetesen a belső ellenzék másképp értékelte az egyezés első hónapját. Kiemelték, hogy gyakorlatilag csak két-három ígéret teljesült a hatból, amelynek a határideje február vége volt. A nemzeti szimbólumok szabad használata csak néhány nap késéssel teljesült. Az etnikai okokból üldözött személyek kárpótlására vonatkozó törvény pedig csak részben tartalmazza az RMDSZ javaslatait. A tulajdonképpeni kérdés természetesen az, hogy a belső ellenzék igazoltnak látja a protokollum káros voltát.

A román diplomácia sikereként könyvelhetjük el, hogy Viorel Hrebenciuc Washingtonban és Brüsszelben kijelentette: a PSD és RMDSZ közötti megállapodás modellként szolgálhat az etnikumközi problémák megoldására. Továbbá 2002. március 4-én az Egyesült Államok bukaresti nagykövetsége egy jelentést mutatott be Romániáról, amelyben az áll, hogy Romániában konszolidálódott a demokrácia, és tiszteletben tartják az emberi jogokat. Külön kiemelik a PSD–RMDSZ-együtműködési protokollum pozitív szerepét. Hasonlóan értékelhető az *International Herald Tribune* 2002. március 19-i cikke is. A kérdést ismerők számára nem meglepő, hogy a cikk kiemeli a PER²⁵ szerepét. A PER volt az a szervezet, amely segítségével létrejött 1993-ban a neptuni találkozó, amelyen Frunda György, Tokay György és Borbély László vett részt. Azóta az RMDSZ-politikában a „neptunisták” azt a csoportot jelöli, amely „paktumpolitikát” folytat. Csak megjegyzem, hogy akkor is Hrebenciuc volt az akkori kormánypárti (amely most más néven hatalmon van) delegáció vezetője.

KÖVETKEZTETÉSEK

A kormányok számára több lehetséges út áll a kisebbségi kérdés kezelésére vonatkozóan. Azt nyugodtan kijelenthetjük: a román állam nem volt elég erős ahhoz, hogy a romániai magyarságot asszimilálja, teljesen szétrombolja intézményeit (még ha ebben jelentős eredményeket ért is el). Az 1989-es rendszerváltást követően az EU- és NATO-csatlakozás fényében pedig ez a projekt nem is valósulhat meg. Ebben a kontextusban a román elit számára a kisebbségi elit kooptációja marad. Egy pillanatig sem állítom, hogy a kormánypárt „megvette” az RMDSZ-elitet, viszont olyan mo-

bilitási pályákat biztosított számára, amelyek érdekelté teszik az együttműködés fenntartásában, támogatásában. Ugyanakkor bizonyos eredmények is mutatkoznak. Megválaszolhatatlan az a kérdés, hogy hol a határ, amely a vállalható, illetve vállalhatatlan kompromisszumok között húzódik.

Az eddigi együttműködésből néhány tanulság levonható.

Az RMDSZ és a mindenkori román kormány közötti viszony meghatározó az RMDSZ-en belüli viszonyokra. A mérsékelt/radikális, kooperatív/kompromisszumos politika képviselői ezekben a kérdésekben belátható időn belül nem fognak egyetérteni. Nézetem szerint idő kérdése, hogy mikor intézményesül markánsabban ez a különválás. Nem zárható ki: a viszony annyira elmérgesedik, hogy a belső ellenzék ezt intézményes formában is megjeleníti.

Állandó belső konfliktus az SZKT legitimitása és szerepe. Az SZKT-ban többségben vannak a jelenlegi RMDSZ-vezetőséget támogatók, aminek következtében utólag mindig legitimálják az RMDSZ vezetőségének döntéseit. Ez a legsúlyosabban az egyezségek aláírása után jelentkezik. A politikai veszély abban rejlik, hogy az RMDSZ döntéshozó testülete elveszíti a súlyát és presztízsét, ami káros a belső demokráciára nézve.

Magyarország szempontjából megnyugtató, hogy az RMDSZ együttműködése a kormánnyal alapjában véve megkönnyíti a Románia és Magyarország közötti kapcsolatokat. Ugyanakkor viszont korlátozza a magyar állam, a magyar kormány nemzetpolitikáját. A hivatalos álláspont természetesen az, hogy Magyarország a határon túli kisebbségi pártok politikai programját támogatja. A valóságban viszont nem biztos, hogy például az RMDSZ politikája és a magyar nemzetpolitika törekvései egybevágnak. Jelenleg, a választások előtt, a státustörvény végrehajtása közben hasznos az RMDSZ és a román kormány közötti együttműködés, viszont emiatt a magyar kormány korlátozva van bármilyen nemű kisebbségvédelmi megnyilvánulásban.

Az RMDSZ az együttműködéssel tulajdonképpen legitimálta azt az elvet, hogy a kisebbségi kérdés megoldható az államon belül, együttműködve azzal. Ez jelzés mind Magyarországra, mind az EU irányába. Fennáll az a veszély, hogy a kisebbség számára fontos törvények meg nem hozása, illetve végre nem hajtása nem vihető majd a nemzetközi fórumok elé. Ez a veszély reális. Szinte biztosra vehető, hogy kevés előrelépés lesz az ingatlanok visszaszolgáltatása kérdésében, az államilag támogatott magyar egye-

tem ügyében, illetve az autonómia tárgyában. Ezzel az együttműködő politikával – nagy valószínűséggel – már most is kijelölhető az eredmények maximuma. Ha ezt konkrét formában nehéz megfogalmazni, elméleti szinten kijelenthető, hogy mindazok a dolgok, amelyek a magyar intézményesülésre vonatkoznak, a kisebbségi nemzetépítésre, azok nem fognak megvalósulni. Lehet, hogy ez semmilyen politikával nem érhető el, viszont ezt a kérdést – szerintem – mind a magyar kormánynak, mind az RMDSZ-nek fel kell tennie.

A konkrét határidők kijelölésével fontos lépés történt. Valószínűleg senki sem gondolta, hogy mindent be fog tartani a román kormány. Erre nézve úgy tűnik, hogy nincs stratégia. Az RMDSZ nem fogalmazta meg azokat a kritériumokat, hogy mikor mondja fel a szerződést. Valószínűsíthető, hogy ha a fele is megvalósul a protokollumból, az is jelentős előrelépés. Az ár, amelyet az RMDSZ fizethet, igen nagy. Mint jeleztem, a PSD nem sorolható be egyértelműen a demokratikus értékek iránt elkötelezett pártok közé. Várható, hogy olyan törvények megszavazását is elvárja a kormánypárt az RMDSZ-től, amelyek veszélyeztetik a romániai demokráciát. Ezekre a kérdésekre kellene az RMDSZ-nek felkészülnie. Igaz, jelenleg, a NATO- és EU-csatlakozás árnyékában elképzelhető, hogy a kormány nem mer olyan törvényeket meghozni, amelyek elodáznák a csatlakozást – és ez az RMDSZ szerencséje. Ugyanakkor az RMDSZ támogatása elősegítheti a csatlakozást, és ezért bizonyos áldozatok árán is támogatnia kell a PSD-t. Ezzel, mint jeleztem, támadási felületet nyújt a belső ellenzéknek. 1996 óta az RMDSZ legitimálja a román állam kisebbségpolitikáját. Tagadhatatlanul előrelépések történtek, viszont kérdés, hogy ezen az úton milyen megoldás érhető el.

A státustörvény kérdése sem kerülhető meg. A státustörvény zavartalan végrehajtása érdekében az RMDSZ abban a helyzetben van, hogy nem mondhatja fel a protokollumot. Ezzel természetesen zsarolhatóvá válik. Viszont a státustörvény hordereje túlságosan nagy, hogy ezt az RMDSZ veszélyeztesse. Csapdahelyzet.

2002-ben az RMDSZ-nek néhány igen komoly kérdésre kell odafigyelnie és időben felkészülnie.

1. A státustörvény végrehajtása továbbra is aktuális kérdés. Az RMDSZ-nek meg kellene fontolnia, mit tud tenni annak érdekében, hogy a decemberi magyar–román egyezségben foglalt státustörvény módosítása

ügyében milyen szerepet játszhat mind Magyarország, mind Románia irányában.

2. Napirenden van az alkotmánymódosítás. A mostani alkotmánymódosítás valószínűleg több évre meghatározza a romániai magyar kisebbség mozgásterét. Igen súlyos döntés előtt áll az RMDSZ. Előreláthatólag nem sikerül komoly módosításokat elérni a kisebbségi kérdésben. Fel fog merülni az a kérdés, hogy a PSD-t támogatva mit fog képviselni az RMDSZ a végső szavazáson. Kérdéses továbbá, hogy a PSZ meg fogja-e szavazni az alkotmányt, amennyiben az nem változik kedvezően a nemzeti kisebbségek számára.

3. A népszámlálás. Miután az RMDSZ nem figyelt kellőképpen az adatlapokra, most nagyon oda kell figyelnie az adatok feldolgozására. Nyilvánvaló tendencia, hogy a magyarok számát csökkenteni akarják. A politikai mozgásteret figyelembe véve meg kell vizsgálni, hogyan kerülhetők el a nagy visszaélések.

4. Csatlakozások. Az RMDSZ-nek egyértelmű érdeke, hogy Románia csatlakozzon az EU-hoz és a NATO-hoz. Viszont ha ennek az ára az, hogy legitimálja a kormány kisebbségpolitikáját, akkor ez javíthatatlan károkat is okozhat.

5. A közigazgatási törvény, regionalizáció, autonómia vonatkozásában, akár az alkotmánymódosítás összefüggésében, az RMDSZ-nek nagyon kell vigyáznia, hogy ne támogasson olyan indítványokat, amelyek hosszú távon valamelyiket is veszélybe sodornák. Természetesen az autonómia kérdése nincs napirenden, a regionalizációról is csak egyes folyóiratokban értekeznek (*Provincia, Dilema*, illetve egész más előjellel a 22).

6. Az egyetem kérdése. A felsőoktatás, a magyar egyetem kulcsfontosságú a romániai magyar elit képzését illetően. Az EMTE csupán bizonyos szakokat indított, és például megoldatlan a társadalomtudományok helyzete. Amennyiben az RMDSZ a protokollum előírásai szerint nem rendezi még tavasszal a kérdést, le fog késni arról, hogy új szakok induljanak őszől.

Természetesen ez csak néhány a várható politikai események közül. Az egyezés első lépései biztatóak, hamarosan várható, hogy helyi szinten is aláírják az egyezséget. Félő viszont, hogy az RMDSZ nagy árat fog fizetni, és veszélyeket rejthet magában az ilyenfajta intézményesülés – túlságosan kiszolgáltatott a kormánypártnak.

JEGYZETEK

- ¹ Romániai Magyar Demokrata Szövetség.
- ² Partidul Social Democrat
- ³ Bakk Miklós: Az RMDSZ mint a romániai magyarság politikai önmeghatározási kísérlete 1989 után. *Regio*, 1999/2; 1989–1999: az RMDSZ első tíz éve. In Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2000*. Kolozsvár, 2000, Szórvány Alapítvány – Polis Könyvkiadó.
- ⁴ Bakk Miklós: 1989–1999: az RMDSZ első tíz éve. In Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2000*. Kolozsvár, 2000, Szórvány Alapítvány – Polis Könyvkiadó, 26. p.
- ⁵ Partidul Democrației Sociale din România (a PSD korábbi neve).
- ⁶ Bakk Miklós: Rejtett regionalitás. *Provincia*, 2000/12.
- ⁷ Molnár Gusztáv: A romániai politikai tömörülések regionális megoszlása. *Provincia*, 2001/1–2.
- ⁸ Kántor Zoltán – Bárdi Nándor: Az RMDSZ a romániai kormányban, 1996–2000. *Regio*, 2000/4. és Kántor – Bárdi: Az RMDSZ és a kormánykoalíció (1996–2000). In Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv*. Temesvár, 2001, Szórvány Alapítvány.
- ⁹ Bakk Miklós – Horváth Andor – Salat Levente: A 2000. év küszöbén. Politika és kisebbségi magyar társadalom Romániában. *Magyar Kisebbség*, Új sorozat, V. évfolyam, 1999/2–3. 378. p.
- ¹⁰ Vita erről a kérdéstről a *Magyar Kisebbség* hasábjain folyt. Lásd Birtalan Ákos: Belső választásokról és másokról, „eretnek” megközelítésben. *MK*, 1999/4.; Toró T. Tibor: Szövetségi belső választások: egyszerű tisztújítás vagy az „erdélyi magyar parlamentarizmus” rehabilitációjának kísérlete. *MK*, 1999/4.; András Péter: Hosszú távú szempontok a belső választásokról való gondolkodáshoz. *MK*, 2000/1.; Bakk Miklós: Modellviták – rejtett stratégiák. *MK*, 2000/1.; Borbély Zsolt Attila: A belső választások és a belső parlamentarizmus viszonyrendszer. *MK*, 2000/1.; Fórika Éva: Amire felesküdtünk Isten és ember előtt. *MK*, 2000/1.; Ráduly Róbert: A politikai önrendelkezésünk alapjairól, avagy a belső választásoktól az erdélyi magyar önkormányzatig. *MK*, 2001/1.; Somai József: A demokrácia nem játékszer. *MK*, 2001/1.; Székely István: A belső választások és az RMDSZ hatalmi szerkezetének összefüggései. *MK*, 2000/1.
- ¹¹ Bodó Barna (szerk.): *Kisebbségi érdekvédelem: kormányból és/vagy ellenzékéből*. Temesvár, 1997; Bíró A. Zoltán: A kormánybalépés egy éve a magyar–magyar reláció szemszögéből. In Bakk Miklós – Székely István – Toró T. Tibor (szerk.): *Útközben: pillanatképek az erdélyi magyar politika reformjáról*. Csíkszereda, 1999, Pro Print, 124–137. p.; Toró T. Tibor: Az RMDSZ koalíciós szerepvállalása: zsákutca vagy kiút egy hatékonyabb politikai érdekképviselés felé? *Magyar*

- Kisebbség*, Új sorozat, IV. évfolyam, 1998/1. 222–251. p. és a megjelent vála-
szok: uo. 1998/2. 3–141. p.
- ¹² Kántor Zoltán – Bárdi Nándor: Az RMDSZ a romániai kormányban, 1996–2000.
Regio, 2000/4. és Kántor – Bárdi: Az RMDSZ és a kormánykoalíció (1996–
2000). In Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv*. Temesvár, 2001,
Szórvány Alapítvány.
- ¹³ Erdélyi Magyar Tudományegyetem.
- ¹⁴ Reform Tömörülés.
- ¹⁵ Szövetségi Képviselők Tanácsa.
- ¹⁶ Andreescu, Gabriel: A Szociáldemokrata Párt és az RMDSZ megállapodása.
Provincia, 2002. február.
- ¹⁷ Linz, Juan J. – Stepan, Alfred: *Problems in Democratic Transition and Consoli-
dation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. Balti-
more–London., 1996, The Johns Hopkins University Press.
- ¹⁸ Mivel nem áll elegendő információ a rendelkezésemre, nem tudhatom, hogy az
RMDSZ mit tett ennek érdekében. Továbbá kérdéses, hogy mit lehetett volna ten-
ni. Tény viszont, hogy a sajtóban nem jelent meg, ki mit próbált meg az adatlap
megváltoztatása érdekében.
- ¹⁹ Markó Béla: „*Tető ez is...*” (rövid politikai helyzetelemzés 2001 decemberében),
elhangozott 2001. december 15-én, a Marosvásárhelyen tartott SZKT-ülésen.
- ²⁰ Birtalan Ákos, Kerekes Károly, Kovács Zoltán, Kónya Hamar Sándor, Pécsi Fe-
renc, Ráduly Róbert, Szilágyi Zsolt, Toró T. Tibor, Vekov Károly.
- ²¹ Jelenleg nem várható, hogy ez megtörténjen. A jelzésre viszont érdemes odafi-
gyelni.
- ²² Partidul Național Liberal.
- ²³ Magyar Ifjúsági Tanács.
- ²⁴ Magyar Ifjúsági Értekezlet.
- ²⁵ Project on Ethnic Relations.

BIBLIOGRÁFIA

- A Polgári Szárny Nyilatkozata*. 2002. február 6.
- Ágoston Albert: Az egyház irányítaná a politikát? *Romániai Magyar Szó*, 2002.
február 15.
- Andreescu, Gabriel: A Szociáldemokrata Párt és az RMDSZ megállapodása. *Pro-
vincia*, 2002/2.
- Az Ithon, Fiatalon Mozgalom Nyilatkozata*. 2002. február 7.
- Bakk Miklós: 1989–1999: Az RMDSZ első tíz éve. In Bodó Barna (szerk.): *Romá-
niai Magyar Politikai Évkönyv*. Kolozsvár, 2000, Polis.

- Bakk Miklós: RMDSZ és PSD: csapdalogikák. *Provincia*, 2002/2.
- Bakk Miklós – Horváth Andor – Salat Levente: A 2000. év küszöbén – politika és kisebbségi magyar társadalom Romániában. In Bakk Miklós – Székely István – Toró, T. Tibor (szerk.): *Útközben: pillanatképek az erdélyi magyar politika reformjáról*. Csíkszereda, 1999, Pro Print.
- Baktatunk vagy megyünk? Interjú Sógor Csabával. *Erdélyi Napló*, 2002. március 5.
- Balló Áron: Jó helyi megállapodást! *Szabadság*, 2002. február 7.
- Bíró Béla: Öröm és öröm. *Brassói Lapok*, 2002. február 8.
- Dénes László: Párbeszéd, együttműködés, fúzió? *Erdélyi Napló*, 2002. február 5.
- Előítélet egy protokollumról. Interjú Tőkés Lászlóval. *Romániai Magyar Szó*, 2002. február 7.
- Háttérkép a protokollumhoz. Interjú Markó Bélával. *Népújság*, 2002. február 2.
- Kántor Zoltán: A konzociáció Erdélyben: Folyamatok és modellek. *Provincia*, 2001/4.
- Kántor Zoltán – Bárdi Nándor: Az RMDSZ és a kormánykoalíció (1996–2000). In Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv*. Temesvár, 2001, Szórvány Alapítvány.
- Kántor Zoltán – Bárdi Nándor: Az RMDSZ a romániai kormányban: 1996–2000. *Regio*, 2000/4.
- Markó Béla: „*Tető ez is...*” (Rövid politikai helyzetelemzés 2001 decemberében.) Elhangzott 2001. december 15-én, a Marosvásárhelyen tartott SZKT-ülésem.
- MTI: Az RMDSZ–PSD-együttműködési megállapodás dokumentuma. 2002. január 29.
- Nem vagyok híve a nyilvános vitának. Interjú Varga Attilával. *Erdélyi Napló*, 2002. március 5.
- Toró T. Tibor: Szövetségi belső választások: egyszerű tisztújítás vagy az erdélyi magyar parlamentarizmus rehabilitációjának kísérlete. In Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2000*. Temesvár–Kolozsvár, 2000, Polis.
- Toró T. Tibor: A választás utáni időszak elemzése. *Gyergyói Kisújság*, 2001. július 19–25.
- Toró T. Tibor: Hová jutottunk? Értékelés dolgaink állapotáról, www.dweb.ro/reform/kongress.html (hozzáférve 2001. augusztus 23.)
- Toró T. Tibor: A cselekvés ideje van: nyílt levél Markó Bélához, az RMDSZ elnökéhez. <http://figyelo.transindex.ro/?cikk>. (2001. november 29.)